

L'HOME, UNA ESTRUCTURA PERSONAL PLURIDIMENSIONAL I DINÀMICA

Antoni Nello

En aquest article, el professor Antoni Nello desenvolupa una definició formal de l'ésser humà a partir del concepte de pluridimensionalitat i de dinamisme. Al llarg de la seva reflexió, s'hi exposen els fonaments d'una antropologia integral des de la qual es pot veure que l'ésser humà està fet de diferents dimensions mútuament relacionades i que és comprès com una estructura que es transforma al llarg de la història.

168

*A l'amic Carlos Merayo i a tots els amics de Ciudad Bolívar,
homes i dones que sobreviuen.*

Molt s'ha escrit sobre l'home. I més encara s'hi ha pensat. Perquè l'antropologia és una preocupació difosa entre tots els homes, des que el món és món, abans que esdevingués una ocupació i una disciplina acadèmica.

I de moltes maneres s'ha definit l'home. I totes les definicions tenen el seu geni i la seva limitació. I reflecteixen a bastament les inquietuds i les coordenades intel·lectuals de l'època en què van ser formulades.

Pensem en l'home entès com a ànima i cos. Una definició que tant s'adiu amb Plató com amb Aristòtil, tot i que tingui significats radicalment diferents, àdhuc irreconciliables, en un i altre. Perquè, mentre per a Plató el cos és la presó de l'ànima, per a Aristòtil el cos és l'aspecte complementari i indestriable de l'ànima. Però tots dos utilitzen una terminologia que avui se'ns fa petita, incomprendible, especialment pel que fa al concepte d'ànima.

Pensem en l'home entès com a naturalesa racional en una substància individual. És la clàssica definició de Boeci de la qual ha viscut durant anys molta filosofia, especialment cristiana. No la discutirem exhaustivament. N'hi ha prou a dir que és una definició que

reflecteix una visió individualística de l'home que no té en compte la seva relacionalitat fonamental.

Pensem en l'home entès com a animal racional. Una fórmula adient al mateix Aristòtil i recollida pel gran sant Tomàs d'Aquino. No és una definició incorrecta, però es manté en l'individualisme de Boeci i, a més, suggereix la racionalitat com el propi, l'específic i, en definitiva, l'únic element noble en l'home, per damunt de l'"animalitat", compartida amb altres éssers vius i que cal, simplement, tolerar.

Pensem en l'home entès com a subjecte de relacions i d'obertura a l'alteritat, com l'entenen Martin Buber o Emmanuel Levinas. O pensem en la seca, eixuta, solemne definició de l'home que fa Julian Marías en una publicació recent: l'home és persona. Totes aquestes definicions de l'home donen peu a fer-ne una interpretació crítica. Totes vàlides, totes limitades!

Existeixen, doncs, moltes definicions de l'home. Totes elles tenen el seu geni i la seva limitació. En cal alguna altra? Possiblement no. Seria un exercici d'arrogància intel·lectual. I, tanmateix, volem proposar una nova definició de l'home. Una definició que vol incloure el geni de les definicions ja fetes, no necessàriament discutint-les, però enlairant-se per damunt d'aquestes en un terreny més genèric que doni cabuda i aixopluc a d'altres i millors matisacions que ens ajudin a entendre i a orientar la riquesa dels aspectes que componen aquest ésser màgic i misteriós que som tots i cadascun de nosaltres: l'home. I volem afirmar l'home com a estructura personal pluridimensional i dinàmica¹. I ho volem fer perquè la reflexió sobre l'home no es pot ni s'ha d'aturar. Perquè tot el que sigui repensar l'home ens ha d'ajudar a entendre'l millor i a servir-lo millor en el seu viure i en el seu conuiu, més important encara, en la seva voluntat de viure i de conuiu.

1. L'home és una estructura

Afirmar que l'home és una estructura és afirmar la seva complexitat. I ens agrada l'ambigüitat d'aquest terme. Perquè la com-

¹ Ens sentim especialment propers, per no dir còmplices i deutors, de les aportacions de FRANCESC TORRALBA a la seva *Antropologia del cuidar*, Institut Borja de Bioètica - Fundació Mapfre Medicina, Barcelona 1998, on dedica un capítol precisament a aquesta comprensió de l'home com a estructura pluridimensional i n'esmenta la seva dinamicitat (pp. 109-118). Creiem, però, que val la pena aprofundir en aquesta línia de pensament intentant afinar, encara més, el sentit i l'abast dels conceptes que componen aquesta definició.

plexitat atribuïda a l'home vol dir, d'entrada, que l'home no és un ésser simple ni simplificable. I vol dir, també, que l'home és un ésser el desenvolupament del qual no és senzill sinó complicat.

Només cal apel·lar a l'experiència més elemental de qualsevol persona per adonar-se que se sentirà emparada amb aquesta primera aproximació a la seva realitat. Ningú vol ser simplificat. Ben al contrari: tothom és conscient del cúmul d'elements que componen el seu viure, que el configuren, elements de vegades concordants i d'altres dissonants, elements que de vegades l'ajuden a viure, mentre que d'altres li dificulten el viure. La simplificació és sempre una caricatura de l'home, de tot home concret.

Ningú vol, tampoc, ser avaluat, quan no judicat, ni prospectat, quan no condicionat, en termes d'una senzilla aplicació directa de principis elementals. Com si, hi ha encara qui ho pretén!, viure, viure's, fos senzill i relativament fàcil. Tot home sap les complicacions del seu viure quotidià, amb el pes del passat, amb les expectatives del futur, en el context personal i social concret que l'envolta. Tot home experimenta que viure es escollir contínuament, i escollir vol dir destriar entre diverses possibilitats, agafar-ne unes i renunciar a d'altres, i que algunes d'aquestes possibilitats ens vénen quasi imposades, mentre que d'altres ens les hem guanyat a pols amb el nostre esforç. Que totes les possibilitats tenen avantatges i inconvenients, que les decisions plenament encertades són difícils, quan no impossibles, perquè la perfecció no és humana! Viure no és senzill, ben al contrari.

Però quan diem que l'home és una estructura, un ésser complex i complicat, no volem només donar un passaport d'asserament i d'autocomplaença per a tot home i per a tota decisió del seu viure quotidià. Volem dir molt més que això. Volem dir que l'home és la síntesi d'un conjunt de factors que interactuen entre ells. En aquest sentit, ens arrelem en el sentit més pregon d'estructura que desenvoluparen alguns filòsofs del segle XX aplicant-lo especialment a la cultura². L'estructura evoca el conjunt interactiu d'elements que demana, per a la seva comprensió encertada, la consideració de tots i cadascun d'aquests elements, així com la dinàmica que regeix la incidència mútua i múltiple de tots aquests elements.

Estructura, en aquest sentit, no només s'oposa a simplicitat i senzillesa, sinó que s'oposa, sobretot, a juxtaposició, a sobreposi-

² Esmentem-ne un clàssic, Lévi-Strauss, Claude, *Antropologia estructural*, Paidós, Barcelona 1992, però recomanem, entre moltes introduccions a l'estructuralisme, l'obra de Bolívar Botia, Antonio, *El Estructuralismo: de Lévi-Strauss a Derrida*, Cíncel, Madrid 1985.

ció. De fet, podem juxtaposar o sobreposar moltes coses, molts éssers. I, de fet, així ho estan en moltes ocasions. Podem omplir una cistella amb peres, llapis, mocadors, algun disc compacte i la darrera carta que hem rebut d'un amic que fa temps que no veiem. Què tenen en comú? Simplement que estan junts a la cistella. I això ja és una relació, certament. Coses ajuntades en una cistella que és la meua cistella. Però l'entitat de cadascuna d'aquestes coses no depèn ni es veu directament afectada per l'entitat de les altres. La prova més clara n'és la seva fàcil separació en arribar a casa: cada cosa anirà al seu lloc i, allí, complirà la seva funció. La mateixa cistella serà desada fins a una nova sortida.

Ben diferent és el cas d'una estructura. En una estructura els elements que la componen incideixen directament, i de vegades indirecta, els uns sobre els altres. Una ciutat és una estructura. I la política de parcs i jardins incideix directament, i de vegades indirecta, en la qualitat de vida dels ciutadans, en la bellesa de la ciutat, en la voluntat ecològica de mantenir els pulmons de la ciutat... I la bellesa de la ciutat s'aplica no només als parcs i jardins, sinó que s'aplica també a la rehabilitació dels seus edificis, a la seva política urbanística, a l'habitabilitat i convivència de la ciutat... La ciutat, com l'home, és una estructura complicada, ni senzilla ni simplificable. Però cal entendre-la, pensar-la, per a viure-la al més humanament possible. I el mateix passarà amb aquesta estructura peculiar que és l'home, que cal entendre'l, i pensar-lo, per ajudar-lo a entendre's i a viure's al més humanament possible.

Més encara, en una estructura, els diversos elements que la conformen són, precisament, en una entitat que és i que depèn, que té un sentit propi i un sentit aliè. Expliquem-ho millor. Cada element d'una estructura té un significat propi. En podem parlar, el podem pensar, el volem projectar. Però el seu sentit depèn, també, de la incidència que li aporta la presència i actuació dels altres elements de l'estructura. Un altre exemple: l'aigua, H₂O, hidrogen, dos àtoms, i oxigen, un àtom. L'hidrogen és. L'oxigen també. I cadascun d'ells té la seva entitat pròpia. Però en l'aigua, cadascun d'ells afecta l'altre, es combina amb l'altre, depèn de l'altre i, junts, componen la molècula d'aigua.

Bé. Tornem a l'home. Quan diem que l'home és una estructura, volem dir que és la combinació de molts elements, cadascun d'ells important i ple de significat, però que en la seva combinatòria componen l'home, i en la seva combinatòria peculiar, componen l'home peculiar, l'home concret, individual, únic, irrepetible. Que la historicitat configura l'ésser de l'home és una obvietat. L'home és història i viu en la història. Però aquesta historicitat, que té enti-

tat pròpia, està també en funció de les relacions que hom ha tingut, de l'atzar de certs esdeveniments, de la grandesa o limitació de l'exercici de la pròpia llibertat... està en funció, en definitiva, dels altres elements que confegeixen l'home.

I encara cal afegir, per endinsar-nos adequadament en el concepte d'estructura, que cadascun dels elements que la componen és important, necessari, imprescindible, insubstituïble. Cada element té el seu paper. S'ha de tenir cura de cada element. I amb l'absència d'aquest, si és que es pot donar absència, o amb la seva negligència, comença la patologia humana. Descuidar-se de viure's com a història, deixar per tant de somniar-se i projectar-se, a l'igual que descuidar el propi cos, per excés o per defecte, així com descuidar la xarxa de relacions personals que teixeixen el propi viure concret en un ara i un aquí..., tots aquests descuits són l'inici de la major patologia humana, la que comença a esfondrar l'home en la pròpia autonegació.

Però el que sí que es pot donar, i es dóna, és la prioritat d'uns elements per damunt dels altres. Aquest és un exercici delicat, potser necessari, però que té, sempre, l'enorme perill d'excedir-se fins a l'exaltació d'uns elements en detriment d'uns altres, fins arribar a l'extrem i l'excés de l'anorreament d'un element, a la seva repressió, ja sigui per negació, per omissió o per abandonament. Alguns corrents de pensament antropològic ho han fet, i encara ho fan: l'exaltació de l'ànima racional de l'home ha conduït, sovint i ben malauradament, a una comprensió negativa de la corporeïtat i, en ella, d'allò que és més primer i primari de la corporeïtat i que respon a l'instint de l'home: menjar, beure, dormir... i, ben especialment, la seva sexualitat, entesa, encara avui en alguns àmbits, com a remei de la concupiscència, o el lleure, entès, encara i sobretot avui en algunes esferes professionals del nostre món productiu i competitiu, com una necessària, inevitable, però menyspreable pèrdua de temps! I quan la reflexió antropològica comet aquest error, aleshores deixem de pensar la realitat de l'home per pensar el nostre desig de realitat humana. I això, aplicat a l'home, és sempre un drama, un atemptat a la seva integralitat! Un exemple banal i senzill: l'home que s'endinsa excessivament en la seva professió i descuida l'àmbit familiar, o l'àmbit de les relacions amicals, o l'àmbit del repòs físic necessari ... aquest home és un malalt i comença la seva incompletitud, i el seu inexorable deteriorament. És un exemple senzill i, tanmateix, no vivim en una cultura laboral competitiva que prestigia la dedicació a la feina "plena, exclusiva i eficaç"?

2. L'home és una estructura personal

Què és el propi d'aquesta estructura que anomenem home? Quan diem el propi volem dir allò que el diferencia d'altres estructures, allò que el fa peculiar, diferent, únic.

Tota la nostra tradició reflexiva es fonamenta en aquesta diferència substancial entre l'home i la resta dels éssers, i especialment dels éssers vius. I la diferència la formulem en termes d'intel·ligència i de llibertat. L'home és una estructura viva dotada d'intel·ligència i de llibertat. I aquestes dues característiques configureixen a l'home la seva característica més notable, la seva entitat de persona.

No ens estendrem en l'explicació del terme persona, ni dels seus orígens grecs aplicats a les representacions teatrals: la persona és el que hi ha darrera la màscara, és el que dona vida i veu a la màscara, és la realitat darrera la imatge, una realitat amagada o expressada per la imatge, per la màscara. Tot això és prou conegut per a tothom. Més aviat el que volem subratllar és el caràcter d'aquesta intel·ligència i d'aquesta llibertat, la seva grandesa, però també les seves limitacions. I, finalment, voldrem refer-nos al concepte d'estructura per recordar, record necessari quan no urgent per a moltes corrents de pensament, que aquests elements de l'estructura que anomenem home, i que enlairen l'home per damunt dels altres éssers vius, no són ni els únics, ni necessàriament els millors elements que componen l'home. I que, en tot cas, no es poden considerar en detriment, i en oblit, dels altres aspectes que configuren l'home com a estructura integral.

La intel·ligència fa anar l'home més enllà de la simple percepció de la realitat. Per damunt de la percepció, l'home, intel·ligent pot interpretar la realitat. Pot explicar-la (la ciència), i pot donar-li sentit (la filosofia). I pot, grandesa humana, explicar-se i interpretar-se a si mateix, pot donar sentit a la seva pròpia vida. Això fa de l'home un subjecte de sentit.

La llibertat permet a l'home anar més enllà del pur instint. Per damunt de l'instint, sempre present, l'home pot afrontar la realitat en un ventall de possibilitats, pot escollir com afrontar la realitat per tal d'obtenir-ne el millor resultat possible, pot projectar la realitat. I pot, de nou grandesa humana, afrontar la pròpia vida per fer-ne la vida que vol. I fent això construeix la realitat, la realitat física (tecnologia) i la realitat humana (política). Tot això fa de l'home un subjecte de projecte.

L'home és, doncs, subjecte de sentit i subjecte de projecte. Subjecte en el sentit més noble, perquè és un subjecte que esdevé pro-

tagonista de la seva vida, de la seva identitat, del seu entorn, de les seves relacions i interrelacions. L'home és un subjecte personal precisament perquè no és objecte, no és un què, sinó un qui. És persona perquè, com a subjecte, és, sobretot, subjecte actiu, i no només subjecte passiu, del seu passeig per la vida.

Volem afegir, però, i a tall d'advertència severa, que la grandesa de la intel·ligència i de la llibertat no poden portar-nos a entendre l'home-persona només com a intel·ligència i llibertat. Això seria, i és moltes vegades, un reduccionisme inadequat i injust. Ni ens pot portar a privilegiar la intel·ligència i la llibertat de tal manera que quedin anul·lats, o simplement ofegats, altres aspectes de l'home que tenen en ell un pes específic i que participaran activament en l'aventura humana de desplegar-se en intel·ligència i llibertat. Ho hem insinuat, i valgui només a tall d'exemple. La intel·ligència i la llibertat no ens poden fer oblidar, ni menystenir, la presència i el pes de la percepció i de l'instint en el viure humà personal. No n'hi ha prou a cultivar la intel·ligència i la llibertat. Cal, també, assumir, cultivar i educar la percepció i l'instint. L'èxit, aquests darrers anys, de l'anomenada "intel·ligència emocional" va en aquest sentit que proposem! I el clam vers una major espontaneïtat com a eina d'una vida sàvia, també!

174

Resta, però, que la intel·ligència i la llibertat, i la seva relació recíproca, doten l'home de la seva peculiaritat i li atorguen la seva grandesa: el fan persona!

3. L'home és una estructura personal pluridimensional

Molts autors han escrit sobre les dimensions essencials de la persona humana. Les discrepàncies en formulació, i fins i tot en quantificació, són importants. I, tanmateix, tots vénen a dir el mateix³.

Pel que fa a la quantitat de dimensions essencials de l'home, aquesta depèn dels accents que es volen posar. Per exemple, la politicitat com a dimensió essencial de la persona humana es pot explicitar o implicitar. En el primer cas, sumarà una dimensió més.

³ Donem una senzilla ressenya bibliogràfica de tractats d'antropologia que ens són propers. GEVAERT, J., *El problema del hombre*, Sígueme, Salamanca 1991⁸. LAIN ENTRALGO, P., *Idea del hombre*, Galaxia Gutenberg-Círculo de lectores, Barcelona 1996. LUCAS, J. de SAHAGUN, *Las dimensiones del hombre*, Sígueme, Salamanca 1996. MARIAS, J., *Persona*, Alianza editorial, Madrid 1996. TORRALBA, F., *Antropología del cuida*, Institut Borja de Bioètica - Fundació Mapfre Medicina, Barcelona 1998. Tots aquests tractats enumeren les dimensions de la persona humana, ho fan diferentment, però vénen a dir el mateix, en una mateixa òrbita de comprensió global de l'home.

En el segon, no. Però aquest segon cas no vol dir, en absolut, que s'obviï aquesta dimensió tan important i tan clàssica: l'home com a *zoon politikon*. Voldrà dir, en tot rigor, que la politicitat resta implícita en una altra dimensió que, desplegada adequadament, portarà al desvetllament i a la formulació de la vivència política inevitable de tot home. Efectivament, si partim de la interpersonalitat com a dimensió essencial de la persona humana, és a dir, de la interacció necessària que hi ha entre els homes fins al punt que no podem concebre l'home si no tenim present la seva xarxa de relacions, arribarem indefectiblement a formular la convivència humana com un fet indefugible, i d'aquí a la necessitat d'organitzar aquesta convivència, d'humanitzar-la. I què és sinó la política? L'home en la seva interpersonalitat és subjecte i objecte de la política o, si volem, protagonista i víctima de la política, tant si vol com si no vol!

No és estrany, doncs, que la discrepància en l'enumeració de les dimensions essencials de la persona humana no comporti necessàriament una discrepància conceptual. Caldrà veure el desplegament de les dimensions enumerades per adonar-se de les possibles convergències o divergències. És més. Pot fins i tot resultar útil, de vegades, explicitar allò que implícitament ja quedaria resolt. L'exemple de la politicitat és molt interessant. És, potser, i precisament, perquè la política no està de moda, perquè molta gent, massa gent, afirma allò tan banal de "jo passo de la política", perquè els mateixos polítics massa sovint desacrediten la tasca política... és precisament per tot això que pot ser convenient explicitar la politicitat fonamental de la persona humana. Almenys per recordar al lector, i si és possible i a través d'ell al ciutadà, que la política és indefugible, que ens afecta, que organitza l'escenari en el qual desenvolupem la nostra vida familiar, professional, associativa... I recordant-li-ho, exigir-li o la participació, la presa de consciència, o el silenci consentidor, l'assumpció que ens organitzen la vida com volen perquè així ho hem acceptat. En aquest darrer cas, no pot haver-hi queixa ni complanta!

Més difícil és la qüestió de la formulació de les dimensions. La religiositat és una dimensió essencial de la persona humana? El debat està servit. Dependrà de què s'entén per religiositat. L'arc entre els hiperreligiosistes, que afirmen el nexa substancial entre l'home i Déu, i els hiporeligiosistes, que consideraran la religió com l'opi del poble, l'eina de poder dels uns, els benestants, sobre els altres, els oprimits "religiosament" acontentats, és molt ample. Hi ha postures diverses, i no totes, necessàriament, s'han d'alinear amb les més extremes, les més caricaturesques i caricaturitzades i,

per això mateix, les més discutibles. Perquè afirmar la religiositat com a dimensió fonamental de la persona humana pot voler dir, simplement, l'obertura fonamental i inexorable de l'home a la pregunta sobre el transcendent: existeix Déu? I si existeix, com és? I què vol de nosaltres? Tot home es formula aquesta qüestió, i no només un cop a la vida, i no sempre es respon de la mateixa manera... I tot això vol dir que la religiositat impregna l'home en el seu ésser més profund, ja sigui aquest creient, agnòstic, ateu o, malauradament, i avui freqüentment, indiferent a la qüestió, arraconada al calaix dels temes que destorben i que ja afrontarem, si cal, quan calgui!

Tornem, doncs, amb una certa serenitat, a la pluridimensionalitat de la persona humana. L'important, més enllà del debat sobre el nombre i l'entitat de les dimensions essencials de l'home, és l'assumpció ferma que l'home és pluridimensional, i que la interacció de les seves dimensions és la "matèria primera" i la "vida" d'aquesta estructura complexa, gens simple ni simplificable, gens senzilla de viure, que anomenem persona humana.

Per a nosaltres les dimensions essencials de la persona humana són deu. No les despleguem exhaustivament: això seria objecte d'un veritable tractat. El que pretenem és explicitar sintèticament les dimensions per tal d'obtenir la visualització que totes elles formen una estructura, que estan interrelacionades, que cap d'elles té autonomia pròpia, sinó que és i esdevé en la interacció amb la resta. I per damunt de tot això, pretenem que s'entengui concretament la complexitat estructural de la persona humana.

La primera dimensió és la corporeïtat. Som i tenim un cos. Estem tancats en un cos que ens permet, tanmateix, desplegar-nos en les nostres possibilitats. Presó i temple, limitació i potencialitat, això ens és el cos. Deixem-ho aquí!

La segona és el pensament. No entrarem en el possible arrelament orgànic del pensament, això és encara una qüestió molt debatuda i gens resolta. Ni entrarem en les manifestacions fonamentals del pensament a través del llenguatge i de la cultura: de fet, llenguatge i cultura podrien ser enlairades al nivell de dimensions essencials de la persona humana, i alguns autors ho fan així. Nosaltres les fem implícites al pensament. Però el que volem és distingir el pensament de la intel·ligència. Aquesta és capacitat, potencialitat. El pensament és la resultant de la intel·ligència, però també de molts altres factors com la cultura que ens envolta i el llenguatge que l'expressa, sota forma de comprensió, personal i col·lectiva, de la realitat. Hi hauria, de ben segur, molt més a dir!

La tercera és la llibertat. No només com a possibilitat de decidir

i de decidir-se a si mateix, sinó sobretot com a mecanisme constructor d'escenaris personals i socials, d'escenaris que responen a unes expectatives alhora que n'exclouen d'altres. Un mecanisme que ens fa veritablement protagonistes de la nostra vida. I un mecanisme que cal cultivar, gaudint-ne dels beneficis, pagant-ne els peatges. Perquè la llibertat, quan s'entén bé el seu sentit més pregon, pot fer por, fins al punt de caure en la renúncia, per deixar de viure i consentir que ens visquin.

La quarta dimensió és la interpersonalitat. I aquesta dimensió pren rellevància especial perquè ha estat oblidada durant segles sota la comprensió ingènua de l'home individual com un tot acabat. Interpersonalitat vol dir que estem inexorablement lligats els uns amb els altres, sense ni tan sols escollir-nos els uns als altres. La interpersonalitat és prèvia a la lliure elecció de lligams privilegiats. La interpersonalitat ens mostra que el lligam amb els altres genera una interacció que participa d'una manera efectiva i afectiva en la nostra construcció, en la mateixa constitució de la nostra identitat. I la interpersonalitat vol subratllar, precisament, que podem decidir i conduir la qualitat de les nostres relacions amb els altres.

La cinquena és la politicitat. Podríem implicitar-la en la interpersonalitat, ja que la política no és res més que l'art i l'ofici de gestionar la convivència, la xarxa i l'àmbit de les relacions interpersonals socialitzades. Però la conjuntura actual d'un desinterès creixent per la política i desconfiança envers els polítics, ens porta a explicitar aquesta dimensió. Perquè volem recordar que, ho vulguem o no, l'escenari de la nostra vida, les condicions en les quals podem desenvolupar la nostra vida, les possibilitats de construir la nostra vida, tot això i més, s'escriu en clau política, és a dir, algú ho escriu per nosaltres. Val la pena saber-ho. I val encara més la pena participar, al màxim possible, en aquest redactat de les condicions del nostre viure i del nostre conuiu.

La sisena dimensió és la sexualitat. És la dimensió que obre l'home a les relacions interpersonals més fondes i importants, aquelles en les quals es vol trobar com a "algú" estimat i acollit per "algú". És una dimensió que juga amb el vessant més instintual de l'home, el rerefons de la sexualitat essent totalment fisiològic, i a l'hora amb el seu caràcter més estrictament personal, essent l'home un subjecte delerós d'encontre interpersonal afectiu, i capaç de construir i d'expressar aquest encontre en la gestualitat. És la dimensió que obliga l'home a posar en joc la seva intimitat més fonda per tal d'oferir-se a l'altre i, fent-ho, l'exposa a la seva més alta vulnerabilitat, perquè, oferint-se en transparència, l'home

es posa, precisament, en mans de l'altre, sense màscares ni ficcions.

La setena és la historicitat. Som sempre els mateixos però mai som iguals. La vida humana és un esdevenir que va configurant les identitats individuals i col·lectives. Un esdevenir inherent (temporalitat) i uns esdeveniments fàctics (ubicació). I d'aquests esdeveniments, uns són volguts i forjats per nosaltres mateixos. D'altres ens són imposats, ja sigui pel nostre passat personal o col·lectiu, ja sigui per l'entorn del nostre present. Alguns són molt peculiars, individuals. D'altres són, en canvi, el bagatge de la història col·lectiva. La historicitat, amb tot, permet una manera activa d'afrontar els esdeveniments, més enllà de la simple temporalitat.

La vuitena és l'eticitat. Etcicitat vol dir responsabilitat, en el sentit més primitiu del terme: donar raó, donar resposta davant el qüestionament sobre el propi ésser i el propi fer. És la conjunció bàsica de la intel·ligència i de la llibertat, en el caliu del propi context personal, que no pretén altra cosa que reeixir la vida. D'aquí la gran qüestió ètica: en què consisteix una vida humana reeixida? El debat ètic és un debat etern, irresoluble i indefugible alhora.

La novena dimensió és la religiositat. Ho hem insinuat abans. Ho reiterem ara. Entenem per religiositat l'obertura fonamental i inevitable de l'home al transcendent, a la seva existència eventual i a la seva incidència eventual en el viure humà. La religiositat és prèvia a la religió. Mentre la religiositat es presenta a l'home sota forma de qüestionament, d'un qüestionament que es pot assumir i afrontar, però que també es pot defugir i "aparcar" en el calaix humà de les preguntes no resoltes; la religió comença a partir de la resposta afirmativa al qüestionament que planteja la religiositat. I aquesta ens sembla una distinció substancial que permet afirmar la religiositat universal de l'ésser humà, sense afirmar-ne, necessàriament, l'experiència religiosa.

I la desena i darrera dimensió és l'espiritualitat. Entenem per espiritualitat la cosmovisió operativa peculiar i personal. Aquí rau la diferència amb el pensament, una gran diferència! Perquè una cosa és pensar i una altra de ben diferent és la gestació d'allò que realment mou les nostres vides, la gestació d'aquelles conviccions fondes que són el motor eficaç del que fem i, en definitiva, del que som. Hi hauria molt a discutir sobre la reducció que s'ha fet del concepte d'espiritualitat al terreny religiós!

Totes aquestes dimensions haurien de ser desplegades ulteriorment. Caldria veure'n l'estatut, l'abast, les matisacions i fins i tot els qüestionaments que plantegen. Però no és aquest el propòsit d'aquest article. El que pretenem és explicitar la pluridimensional-

itat no només com una afirmació genèrica, sinó, i sobretot, com l'obertura d'un ventall concret de dimensions interrelacionades que, totes juntes, en la seva interacció, configuren i van construint la identitat personal. Pretenem, sobretot, afirmar la impossibilitat de monodimensionalitzar l'home. I ho fem perquè aquesta monodimensionalització ha estat, i és encara, una temptació i una errada recurrents en el pensament antropològic.

4. L'home és una estructura personal pluridimensional i dinàmica

Dinamicitat vol dir moviment, canvi, desplegament, procés...

És ben sabut. L'home neix, creix, es desenvolupa i mor. Aquesta és la dinamicitat fonamental. I tot en l'home està sotmès a aquesta dinamicitat. Totes les seves dimensions s'adeqüen de la millor manera possible a cadascuna de les fases d'aquest dinamisme inexorable que del naixement no demanat ens porta a la mort no volguda, en un procés ara de maduració, ara de degradació.

Però parlar de dinamicitat és parlar també de la peculiaritat d'aquest procés en cadascun dels homes. I aquesta dinamicitat fa que cada home sigui únic i irrepètible, perquè mai es donen les mateixes condicions, ni els mateixos accidents, ni les mateixes oportunitats. I això fa que cada home tingui molt en comú amb la resta dels homes, però que, tot plegat, res sigui igual d'un home a un altre.

Més encara, entendre la dinamicitat de la persona humana vol dir entendre la diacronia molt per damunt de la sincronia en la comprensió de tot home. Perquè l'important de l'ésser humà no rau només, ni sobretot, en el que és i en el que fa ara, en aquest moment determinat del seu viure, sinó en el fil conductor que, barreja de necessitat, de construcció i d'atzar, va confegint i modulant la identitat de cada home.

Viure la dinamicitat, i entendre la dinamicitat, vol dir viure i entendre que els escenaris humans són canviants, i que l'home ha d'anar-se adequant a aquests nous escenaris. El creixement i l'envelliment són canvis inexorables: cal saber-ho i assumir-ho. Ni podem potenciar l'infant que no vol créixer (malgrat la grandesa poètica del protagonista del *Timbal de llauna* de Günter Grass, on no voler créixer és una opció política!), ni podem acceptar l'avi que pretén ser jove, i juga a ser jove, i s'emmascara de jove, i nega les xacres inevitables de l'envelliment (malgrat que el "cor jove" sigui un tòpic deliciós i desitjable per a tota persona d'edat!).

Però la dinamicitat ens obliga a contemplar molts més canvis,

individuals i col·lectius. La malaltia, els esdeveniments socials i polítics que ens afecten en el nostre viure quotidià, els esdeveniments més íntims i que concerneixen el nostre entorn afectiu, les novetats sobtades o cercades en la nostra professió, en les nostres relacions, en el nostre habitat... Entendre l'home és entendre aquesta constant i indefugible tasca d'anar vivint, d'anar-se vivint en el canvi.

Des d'aquesta perspectiva de la dinamicitat, hem de denunciar la visió esbiaixada i incompleta de tota antropologia que ofereixi una visió estàtica de l'home, com d'un tot fet i acabat. I hem d'afegir que sovint, molt sovint, quan es pensa l'home, se'l pensa en clau estàtica. Es pensa l'home i, conscientment o inconscientment, es pensa en l'home madur com a moment plener i identitari de la persona humana. En realitat, aquest home no existeix. Existeix el procés d'esdevenir home, el procés que ha de contemplar tant les fases de la infantesa com les de la senectut, les de l'adolescència com les de la vida adulta, les de la salut com les de la malaltia, les del benestar com les del fracàs... I entendre l'home ens obliga a contemplar-lo i a interpretar-lo resseguint aquestes diverses fases, a donar-ne raó per a cadascuna d'elles. Més enllà de les constants indiscutibles, cal preguntar-se què vol dir ser home-adolescent, què vol dir ser home-ancià, què vol dir ser home-malalt, què vol dir ser home-occidental als inicis del segle XXI...

I, finalment, la dinamicitat ens obliga a parlar d'un canvi que és clau. La mort. La mort que ens fa passar de viure, de sentir-nos protagonistes de la nostra vida, a saber-nos i sentir-nos acabats i en mans del misteri. Volem només deixar constància que una comprensió adequada de l'home com a ésser viu, personal i pluridimensional, no pot obviar ni defugir la gran qüestió de la mort. Volem deixar constància, només, que no es pot entendre adequadament l'home si prescindim del fet, tan evident, que un dia l'home, aquest home i cadascun dels homes, es morirà. La mort és un moment, potser el darrer moment, de la vida humana personal. Entendre l'home com a estructura personal pluridimensional i dinàmica ha de suposar incorporar l'esdeveniment de la mort en la seva adequada comprensió.

5. Una relectura creient: l'home és una estructura personal pluridimensional dinàmica creat com a imatge de Déu i en camí vers la plenitud de la vida en Déu

La definició de l'home resta oberta a una lectura creient. I en el nostre cas a una lectura cristiana. Una lectura que no afegeix res de

nou, però que ho embolcalla tot amb l'autocomprensió de l'home en relació amb el seu creador, el seu destí, el seu horitzó de plenitud i de vida, el seu sentit més pregon. Perquè Déu no canvia la realitat, però la relació amb Déu ens la fa interpretar més i millor.

I en una lectura creient, cristiana, el més recurrent és afirmar que l'home és imatge de Déu. És una afirmació transcendental i alhora equívoca. Transcendental, perquè enlaira l'home per damunt de tot altre ésser, inanimat i animat. Equívoca, perquè encara cal veure què vol dir exactament que l'home és imatge de Déu. Vol dir, potser, que l'home reflecteix i ha de reflectir els atributs de Déu? Vol dir, en termes ètics, que l'home ha de viure la perfecció de Déu? Vol dir...? Pot voler dir moltes coses, i no totes elles són correctes, i algunes d'entre elles són, fins i tot, contradictòries i irreconciliables. No es tracta aquí de fer un tractat teològic, d'antropologia teològica, però sí que creiem oportunes algunes reflexions importants per a una antropologia cristiana.

Al nostre entendre, que l'home és imatge de Déu vol dir, en primer lloc, una afirmació de Déu i, de retruc, una afirmació del lligam ontològic que uneix l'home amb Déu. Una afirmació d'un Déu que és Amor. Perquè l'amor crea, cerca, respecta, parla... amb l'alteritat, amb l'altre. Déu, que és Amor, crea, cerca, respecta, parla... estima l'home, aquell que el pot reconèixer i estimar. I una afirmació ontològica a propòsit de la veritable naturalesa de l'home, la seva condició de criatura, d'ésser creat, que no és ni origen ni fi de si mateix. I que, en el reconeixement pacífic i agraït d'aquesta naturalesa, troba la seva clau i el seu sentit, tant com l'empenta primordial a l'aventura humana de viure responsablement.

Però molt més que això, l'afirmació que l'home és imatge de Déu vol dir que l'home "ha estat creat a la seva imatge i semblança", és a dir, que l'home és l'únic ésser viu que gaudeix de les qualitats que el fan col·laborador de Déu en la seva tasca creadora. Una tasca, la creació, que té un origen en Déu, però que té, també, un desplegament en la història, i una història marcada per la presència dels homes. Vol dir, en definitiva, que la intel·ligència i la llibertat constitueixen l'home com a veritable interlocutor de Déu. Vol dir que, amb la seva intel·ligència i la seva llibertat, l'home ha d'interpretar i projectar la realitat, la vida, els homes, la convivència, la història... i que pot fer-ho i ha de fer-ho a mesura humana i humanitzadora. Perquè aquest és el pla de Déu, una vida per a l'home que sigui veritablement humana i humanitzadora.

Ésser imatge de Déu no és, aleshores, ésser un clon, un calc d'un déu al qual cal ser passivament fidel. Ben al contrari. Ésser imatge

de Déu és, precisament, l'obertura de l'esperit humà a la crida de Déu a construir la vida humana. És l'obertura a la gran aventura de viure, en intel·ligència compartida i en projecció col·lectiva. I prou!

Cal afegir immediatament, però, que aquesta condició de l'home d'ésser imatge de Déu també està sotmesa a la dinamicitat de la qual ja hem parlat. I és per això que afirmem, en clau creient, en clau cristiana, que l'home és imatge de Déu en camí vers la plenitud de la vida en Déu. Una afirmació certament teològica que embolcalla l'esperança humana per a la construcció d'un món millor amb la certesa que aquest món arribarà, perquè depèn certament de l'esforç humà, però depèn, també, i alguns diran que sobretot, de la mateixa acció de Déu en l'home i en la història. Una acció, la de Déu, que sempre serà misteriosa en la seva entitat i en la seva execució, però que per als creients esdevé el principi i el fonament de tota esperança i que troba en la mort i resurrecció de Jesús de Natzaret el seu paradigma històric.

La dinamicitat que comporta aquesta afirmació és, també, una obertura a la creació continuada de l'home i de la història. Perquè de vegades tenim por que certa manera d'entendre les afirmacions cristianes les converteixi en exercicis de passivitat, de resignació, de submissió, d'abandonament. I no és ni pot ser així. La dinamicitat teològica és una crida a la creativitat, a la prova, a la construcció, a la revisió contínua... i tot això, i sempre, en les coordenades concretes en les quals l'home concret, el col·lectiu humà, viu i es mou. No és el mateix caminar cap a la plenitud concebuda a l'edat mitjana, sota els criteris sociopolítics de la cristiandat, que caminar-hi als inicis del segle XXI, a l'occident tenyit de pluralisme, de democràcia, de desplegament tecnològic, de laïcitat (que no necessàriament de laïcisme).

L'home és imatge de Déu. Això no afegeix res de nou a l'afirmació substancial de la seva entitat d'estructura personal pluridimensional i dinàmica. Però la dota d'un horitzó de comprensió que permet no només entendre l'home en clau creient, sinó també orientar-lo cap a ser plenament home assumint la seva grandesa d'autor, en mans de Déu, del seu ésser, del seu viure i del seu con- viure.

6. I un epíleg: el clam de l'home supervivent

Parlar de l'home, a Occident, al Primer Món, és un luxe. Perquè, més enllà de les fronteres cada cop més tancades del Primer Món, hi ha homes i dones que a penes viuen, només sobreviuen, lluiten

per sobreviure. I la supervivència és un instint primordial del qual l'home només s'adona precisament quan la supervivència està en joc. I la supervivència és renúncia i reducció, renúncia al superflu i reducció a l'estrictament essencial.

He viscut dos mesos a Veneçuela, a Ciudad Bolívar. He viscut, he vist i he conviscut amb veritables supervivents. I hem rigut, i hem plorat plegats. I hem passat por, i hem gaudit d'una naturalesa exuberant, majestuosa, com el curs de l'Orinoco, que recull les aigües del Coroní, que les recull del Paragua, i aquest del petit i cabalós Carrao, amb els seus salts enmig dels Tepui, en plena Gran Sabana, un dels espais més bonics del planeta, un espai únic! Un espai que, com tants altres espais meravellosos i únics d'aquest nostre planeta, amaga realitats humanes dramàtiques. Allà hi ha homes i dones que no es fan més preguntes que les essencials: què menjarem avui? viurem encara demà?... I per sota d'ells, i al seu voltant, hi ha una riquesa excepcional: de les mines d'or i de diamants, de ferro i de bauxita, fins a les immenses bosses de petroli que dibuixen el subsòl del país... Però els homes, uns grans depredadors, han convertit el país en una terra de barraquisme i de misèria, en l'habitat de la simple i estricta supervivència. Com pensar en l'estructura personal pluridimensional dinàmica en aquestes coordenades? I més, com pensar en la imatge de Déu que camina vers la plenitud de la vida?

Hom s'adona que totes aquestes reflexions filosòfiques o teològiques són incompletes si estan mancades d'una reflexió bàsica, urgent, primordial: l'home és el més terrible dels animals perquè, dotat de totes les grandeses, ha escollit, entre totes elles, i massa sovint, i avui encara, la barbàrie, la injustícia, l'explotació dels uns pels altres. Perquè no en dubtem: el benestar del Primer Món es construeix sobre l'estricta supervivència de molts homes i dones que, ben lluny de nosaltres, deixen de tenir rostre. I aleshores hom pensa que l'antropologia està encara per escriure.

Una bona amiga, una col·lega universitària, em retreu la meva innocència, la meva ignorància: "i fins ara, als 54 anys, no sàbies que les coses eren així?" I té tota la raó. Innocència i ignorància culpables de qui sap amb el cap però ràpidament oblida en el brogit quotidià de les nostres vides benestants. En demano fonament perdó. I ara sé que pensar l'home és un luxe si ens desentenem de la manera real com viuen els homes i dones del nostre temps. Que l'home és tots i cadascun dels homes i dones que viuen, sobreviuen o malviuen en el nostre globalitzat i pecaminós planeta. Que l'home no existeix, que és una abstracció, un concepte. Una abstracció, un concepte que només serà útil si dóna raó de la plu-

ralitat i diversitat dels homes i dones reals. Ells, tots ells, nosaltres inclosos, som l'home.

L'antropologia no s'escriu, ni es pot escriure només, ni sobretot, en un laboratori del pensament. L'antropologia s'escriu vivint enmig dels homes i dones reals, i retirant-se a interpretar el viscut, i retornant a la vida d'aquests homes i dones per verificar i reinterpretar contínuament. I l'antropologia s'escriu, o s'hauria d'escriure, per donar raó dels homes i dones reals. Per ajudar-los a viure. Per clamar amb el seu clam de vida. I per denunciar qui, amb el poder del diner, de les armes o de les idees, esclafa l'home a la simplicitat de la supervivència. Potser s'hauria de tornar a escriure tot i començar dient que l'home no existeix. Que existeixen homes i dones. Que alguns d'entre ells viuen a expenses dels altres. I que aquests altres, els més desfavorits, els supervivents, són els veritables destinataris d'una antropologia que vagi més enllà d'un simple exercici intel·lectual. Pensar després d'Auschwitz, com podem pensar després d'Auschwitz?, es preguntava Adorno. Podem pensar tranquil·lament a esqueses d'Auschwitz? N'hem celebrant el 60è aniversari de l'alliberament. I què ha canviat? Ben poc. L'extermini ara és més subtil, però continua essent extermini. I per això cal pensar l'home després de la globalització depredadora que esclafa molts homes i dones a la simple supervivència. El contrari és un pensament culpable!

Abstract

In this article, the lecturer Antoni Nello develops a formal definition of the human being from the concept of pluridimensionality and dynamicity. Throughout his reflection, he describes the basis of an integral anthropology, which understands the human being as a structure that is transformed throughout history and with different, closely related dimensions.